

## תחילתו בפסול וסופו בכשרות

איתא בגמרא בבבא בתרא (קכח, ע"א) :

'היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו פיקח ונתחרש פיתח ונסתמא שפוי ונשתטה פסול אבל היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו ומתה בתו פיקח ונתחרש וחזר ונתפקח פיתח ונסתמא וחזר ונתפתח שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר, זה הכלל כל שתחילתו או סופו בפסלות פסול תחילתו וסופו בכשרות כשר".

רשב"ם שם בד"ה "בפסלות" באר וז"ל: 'כלומר כל שתחילתו בפסלות בשעת ראיית העדות והשתא סופו בכשרות פסול דמעיקרא לא היה ראוי לעדות זו וקרא כתיב "והוא עד או ראה"<sup>1</sup> דבשעת ראיית המעשה יהא ראוי לעדות זו, משמע מדבריו שאם לא היה ראוי להעיד בשעת הראייה או בשעת ההגדה הינו פסול לעדות זו.

הגמרא בבבא בתרא (מג, ע"א) אומרת: "בני עיר שנגנב ספר תורה שלהן אין דנין בדייני אותה העיר ואין מביאין ראייה מאנשי אותה העיר" והראשונים הסבירו שהסיבה לכך היא דכולן שותפין ונוגעין בעדותן.

שואלת הגמרא "ואם איתא ליסלקו בי תרי מינייהו ולידיינו", כלומר שישתלקו מחלקם בספר תורה על ידי שישלמו את חלקם בו ואז כבר לא יהיו עוד נוגעין בעדות. מתרצת הגמרא "שאני ספר תורה דלשמיעה קאיי", ולכן תמיד הם יחשבו נוגעין בעדות.

תוספות שם מקשה "ואם תאמר והא בעינן תחילתו וסופו בכשרות והכא הוי תחילה בפסול והוי כמו קרוב ונתרחק?" מתרץ שם תוספות "ואומר ר"י דלא שייך תחילתו בפסלות הכא כיון שאין פסלות תלוי בגוף אלא בממוין". וצריך ביאור בתירוץ התוספות.

השיטה מקובצת מסביר את תירוץ התוספות על פי שיטת הראב"ד שסובר שכדי שיחול דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות פסול, צריך שבשעה שהוא פסול הוא יהיה בגדר של "עד", ואילו כאן בזמן שנוגע בעדות אינו בגדר עד כלל. וכשחל עליו שם "עד" הרי הוא כבר כשר והוי ליה תחילתו וסופו בכשרות. ומדמה זאת לגמרא במכות דף ו' ע"א שדנה לגבי דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול שעדות כולם בטלה והגמרא שם שואלת "הורג יציל"? שהרי ההורג הוא פסול לעדות זו וגם הוא ראה את המעשה ואם כן נפסול את שאר העדים מדין נמצא אחד מהם קרוב או פסול שעדות כולם בטלה?  
מתרצת הגמרא "יקום דבר"<sup>2</sup>, במקיימי דבר הכתוב מדבר ולא בעושי דבר. כלומר שבעל דבר אינו בגדר

<sup>1</sup> ויקרא פרק ה' פסוק א'

<sup>2</sup> דברים פרק י"ט פסוק ט"ו

"עד" ודין נמצא אחד מהם קרוב או פסול חל דוקא במקרה שהוא בגדר עד רק שהוא עד פסול כגון קרוב. אם כן אותו גדר לגבי דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות שחל דוקא אם היה בגדר עד בשעה שהיה פסול. אבל במקרה אצלינו הוא היה נוגע בעדות ונחשב בעל דבר ואינו בגדר עד כלל. וזו כוונת תוספות במקרה של בני עיר שנגב ס'ת שלהן שכיון שהפסול הוא לא בגוף אלא בממון לכן לא שייך דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות כיון שאינו בגדר עד בזמן שהוא פסול.

מהריטב"א בקידושין (מג, ע"ב) משמע שסובר כשיטת הראב"ד כיון שעונה על קושית התוספות כך וז"ל "והנכון דאנן בעינן בעדות תחילתה וסופה בכשרות, הלכך התם כל כמה דלא סליקו נפשיהו הרי הם כבני העיר ובעלי דבר נינהו לא עדים כללי".

וכן משמע מהרשב"א בבבא בתרא דף מ"ג ע"א שכתב "דגבי ממון לא מיקרי תחילתו בפסולות דכיון דמטי ליה הנאה מיניה לאו בר עדות כלל והשתא דחאיל עליה שם עד הוי ליה תחילתו וסופו בכשרות דההיא שעתא לאו עד הוא כלל דאין אדם מעיד לעצמו".

מהיד רמה בדף מ"ג ע"א משמע שאינו סובר כשיטת הראב"ד כיון שתירוצו על קושית התוספות היא שבאמת הגירסה בגמרא היא "ליסלקו נפשיהו בתרי מיניהו ולידון להו" (רוב גירסאות הראשונים אינו כך) באמת להעיד אין הם יכולים אפילו על ידי סילוק בגלל הדין של תחילתו בפסול וסופו בכשרות, אבל לגבי דיינין הסילוק יועיל ויוכלו לדון כי לא שייך בדיינין דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות כיון דנחתי לדינא עד דגמר דינא. וזוהי גם גירסת התוספות בנידה דף נ' ע"א (שחולק על התוספות אצלינו בב"ב מ"ג) ואם כן בגלל שהוצרכו לגרוס דוקא כך משמע שאינם סוברים כשיטת הראב"ד. וכן הש"ך בסימן ל"ד ס"ק כ"ח פסק שלא כשיטת הראב"ד.

לסיכום, יוצא שישנם ב' שיטות בגדר דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות פסול:

שיטה ראשונה: הסוברים כשיטת הרשב"ם שישוד הדין הוא שצריך שיהיה תחילתו בכשרות וצריך שיהיה ראוי להעיד בשעת הראייה ובשעת ההגדה ואם כן אין זה משנה שבעל דבר אינו בגדר עד ואדרבה מיגרע גרע מעד פסול שהרי אינו עד כלל. ולכן גם במקרה שבשעת הראייה הוא בעל דבר עדיין חל הדין של תחילתו בפסול וסופו בכשרות פסול. והלימוד הוא כדאיתא בגמרא בערכין י"ז ע"ב "והוא עד או ראה" שלומדים מזה שצריך שיהיה ראוי לעדות בשעת ראיית והגדת העדות.

שיטה שניה: הסוברים כשיטת הראב"ד שדין תחילתו בפסול וסופו בכשרות פסול חל דוקא אם בשעת ראיית העדות הוא היה בגדר עד רק שהיה עד פסול ולכן הפסול שהיה בו באותו זמן דבק בו ונמשך לעולם לגבי אותה עדות. אבל אם לא היה בתורת עד אין פסול זה נמשך כלל וברגע שחל עליו שם עד הרי הוא לא היה פסול לעולם לגבי אותה עדות. ודין זה הוא גזירת הכתוב מוהוא עד וכו' רק שלשיטתו הוא לומד שצריך שיהא בגדר עד בזמן פסולתו כדי שיהיה פסול.

הקצות החושן בסימן ל"ה ס"ק ד' כותב: שבפסול עבירה דרבנן<sup>3</sup> נראה לומר דלא בעינן תחילתו בפסול וסופו בכשרות פסול כיון דבעבירה דרבנן בעינן חימוד ממון דוקא ואם כן אין פסולו אלא משום חשד נגיעת ממון בעדות זו ואינו פסול גוף ואינו בגדר עד. ומשמע כשיטת הראב"ד. וצ"ל שזה בעצם הספק האם בפסול עבירה דרבנן חל דין תחילתו בפסול וכו', וזה תלוי בשיטות שהבאנו בגדר דין תחילתו

<sup>3</sup> כגון המשחק בקוביא, מלוי ברבית, סוחרי שביעית וכו' (ראש השנה פרק א' משנה ח')

בפסול וסופו בכשרות. ולכן לשיטת הרשב"ם יוצא שאף על פסול עבירה דרבנן חל דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות פסול כיון שבשעת ראיית העדות היה פסול דרבנן ולא היה ראוי להעיד.

עוד נ"מ בין שתי השיטות:

א. באופן של טומטום שנקרע ונמצא זכר בין הראיה להגדה(וטומטום הרי פסול לעדות<sup>4</sup>) דאליבא הסוברים כשיטת הרשב"ם לכאורה פסול להעיד אף שנקרע כיון דבפועל לא היה ראוי לעדות בשעת הראייה. אך אליבא הסוברים כשיטת הראב"ד בכי האי גוונא יכול להעיד כיון שהוברר לנו שלא היה פסול גוף מעולם מלמפרע, ולא חל כאן דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות.

ב. דלפי השיטות שסוברים דאילם אינו פסול גוף<sup>5</sup> אלא הוי רק חיסרון היכי תימצי גרידא דבפועל אינו יכול להעיד, אפשר לומר שאם היה אילם רק בשעת ראיית העדות לשיטת הראב"ד במקרה דנן לא יהיה שייך לומר דהפסול בתחילתו פוסלו בסופו, שהרי לא היה בו פסול אלא חיסרון היכי תימצי גרידא. אך לשיטת הרשב"ם דבעינן שיהא ראוי להעיד בפועל גם בשעת הראייה שייך דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות אף במקרה זה.

נתיבות המשפט בסימן ל"ו ס"ק י' מביא את דברי התומים שכותב דאשה, עכו"ם וקטן אינם בדין נמצא אחד מהם קרוב או פסול ואינם מבטלים את עדות שאר העדים. והטעם הוא כדאיתא בגמרא במכות שהבאנו לעיל "במקיימי דבר הכתוב מדבר ולא בעושי דבר" כלומר שאם אינו בגדר עד כגון בעל דבר לא חל דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול ועדות שאר העדים לא בטלה. הכי נמי בעכו"ם וקטן שאין זה רק פסול עדות אלא שאינם בתורת עדות לגמרי ולכן אינם פוסלים את עדות שאר העדים.

ולפי הראב"ד שמדמה דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות לדין נמצא אחד מהם קרוב או פסול וסובר שכדי שדינין אלו יחולו צריך שהפסול יהיה בגדר עד לכאורה קשה:

א. במתניתין בכתובות דף כ"ח ע"א נאמר "ואלו נאמנים להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן וכו'" והסיבה לכך היא משום שבמקרים מסוימים הקילו בזה רבנן. משמע שסתם בשאר עדויות אינם יכולים להעיד. והרמב"ם בהלכות עדות פרק י"ד הלכה ב' כותב: "תחלתו בפסולות אף על פי שסופו בכשרות פסול, לפיכך מי שהיה יודע בעדות והוא קטן ובא והעיד בה כשהוא גדול אינה כלום", והרי לשיטת הראב"ד למה חל דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות במקרה זה הרי קטן אינו בגדר עד?

ב. בתוספתא פרק ה' בסנהדרין כתוב שנכרי והתגייר פסול להעיד על עדות שראה בזמן שהיה נכרי משום דהוי ליה תחילתו בפסול וסופו בכשרות, לכאורה קשה שהרי עכו"ם אינו בגדר עד כדאמר הנתיבות ואם כן לפי שיטת הנתיבות לכאורה לא שייך בנכרי דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות?

וצריך לומר שמיטת הראב"ד יוצא שעצם זמן ראיית המעשה היא התחלת העדות ולא משעת ההגדה) ויוצא חילוק גדול בין בעל דבר לקטן ונכרי. קטן ונכרי ראייתם אינה כלום כיון שהופקעו בחפצא מחמת גופם מתורת עדות לגמרי ולכן אין ראיית המעשה של עדים כלל. לעומת זאת לגבי בעל דבר או

<sup>4</sup> כדפסק הרמב"ם בהלכות עדות פרק ט' ג' שטומטום פסול משום שהוא ספק אישה ואין מוציאין ממון מספק וכן אין עונשין מספק דין תורה.

<sup>5</sup> רשב"ם ב"ב דף קכ"ח ע"א בד"ה "ונתחורש" מביא בא"י שיטה שסוברת שאילם פסול בגלל הלימוד של "מפיהם ולא מפי כתבם", ולא משום דהוי פסול גוף.

קרוב, הגברא מצד עצמו כשר לעדות רק לא לעדות זו בפרט כיון שהוא פסול לעדות זו, אבל עצם ראייתם היא "ראיית עדות" שהרילו יצוייר שמעשה זה עצמו שרואה אותה כעת נוגע גם לדבר אחר הרי בודאי היה נאמן להעיד על זה ורק מה שהוא פסול להעיד זה מה שהוא נוגע בדבר ונוגע אליו. ולכן לדבר אחר שראה באותה עדות עדותו תועיל כיון שראייתו היא "ראיית עדות".

ולפי זה מובן למה נכרי שהתגייר וקטן שהגדיל פסול להעיד על דבר שראה בזמן שהיה נכרי או קטן כיון שקטן ונכרי מופקעים מתורת עדות בחפצא ולכן ראייתם אינה ראיית עדות כלל ולכן אין להם על מה להעיד בזמן שנהיו כשרים לעדות.

ולפי זה צריך לומר שמדויק דברי הרמב"ם שחילק את הדין לתרתי, קודם כתב שדין תחילתו בפסול וסופו בכשרות פסול, ודין שני שקטן שהגדיל פסול אפילו שלא שייך כאן דין תחילתו בפסול, כיון שראיית קטן אינה ראיית עדות.

המרדכי מתרץ על קושיית התוספות בב"ב מ"ג: שאינו תחילתו בפסול וכו' כיון שמתחילה היה "בידו" לסלק עצמו, וסובר כשיטת הרשב"ם בקכ"ח שצריך שבשעת הראייה יהיה ראוי להעיד, וכיון שזה בידו לכן זה נחשב תחילתו בכשרות.

התומים בסימן ל"ד ס"ק כ"ח הקשה על המרדכי שאם כך גם בקרוב ונתרחק נגיד שיהיה כשר להעיד כיון שהרי בידו לגרשה והרי הגמרא אומרת שאם בשעת הראייה היה קרוב ואחרי זה נתרחק הוא פסול להעיד מדין תחילתו בפסול וסופו בכשרות?

ואפשר להסביר את הראב"ד לפי זה שכדי שהאדם יהיה כשר להעיד ולא יחול עליו דין תחילתו בפסול וסופו בכשרות צריך ב' תנאים:

א. שהאדם לא יהיה בגדר של עד (כגון בעל דבר, עכו"ם, קטן).

ב. שבשעת הראייה, הראייה תהיה "ראיית עדות" (כגון בעל דבר) ושיהיה ראוי להעיד או שזה יהיה "בידו".

ולפי זה מתורץ הראב"ד שמובן שקטן שהגדיל או נכרי שהתגייר פסולים למרות שאינם בגדר עד, והסיבה היא כיון שראייתם אינה ראיית עדות(כיון שהם פסולים בחפצא מחמת גופם) וכן אין זה "בידו" כיון דקטן הרי אין "בידו" להגדיל, ונכרי "בידו" להתגייר לא חשיב "בידו" כדאיתא בגמרא בקידושין דף ס"ב ע"א כיון שכדי שיתגייר הוא צריך ג' ישראל.

וכן מתורץ קושיית התומים שקרוב ונתרחק לא מועיל דבידו לגרשה כיון שלפי הראב"ד קרוב הוא בגדר של עד פסול ולכן פסולו נמשך לעולם לגבי אותה עדות מדין תחילתו בפסול וסופו בכשרות. ואליבא המרדכי שאינו סובר כראב"ד מתרץ הנחל יצחק בסימן ל"ד שאפשר לומר שהסיבה שקרוב ונתרחק פסול לעדות ואינו מועיל "בידו" הוא משום שבידו לגרשה לא נחשב "בידו" חזק כמו ש"בידו" לסלק את עצמו בממון כיון שהאישה יכולה לברוח למדינה אחרת והבעל לא יוכל לגרשה.